



Центральноукраїнський
державний
педагогічний
університет
імені Володимира
Винниченка

Силабус навчальної дисципліни

«Педагогіка» (Історія педагогіки)

Обов'язковий компонент (цикл психолого-педагогічної підготовки)

Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка			
Спеціальність	014 Середня освіта (Інформатика)			
Освітня програма	Середня освіта (Інформатика та математика)			
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)			
Форма навчання	денна			
Курс	II			
Семестр	IV			
Обсяг дисципліни	Кредити	3	Години	120
	Лекційні			22
	Практичні/семінарські			30
	Лабораторні			-
	Самостійна робота			68
Семестровий контроль	Екзамен			
Викладач	Дубінка Микола Михайлович кандидат педагогічних наук, доцент			
Контактна інформація	mdubinka72@gmail.com			
Кафедра	Педагогіки та менеджменту освіти			
Факультет	Педагогіки, психології та мистецтв			
Предмет навчання	Зорієнтованість на уточнення місця педагогіки в системі людинознавства в процесі її інтеграції з іншими науками про людину, розкриття діалектики історичного розвитку педагогіки та її полісистемний характер; проблеми виховання людини в широкому культурно-історичному контексті, формування пріоритетних ціннісних орієнтацій у вихованні і самовихованні людини, засоби виховного впливу на людину, стилі і види навчання і виховання у світовій та вітчизняній практиці.			
Мета	Метою курсу є висвітлити теорію і практику єдиного всесвітньо-історичного педагогічного процесу, розкрити закономірності становлення школи, народної освіти, суспільно-історичну значущість професії педагога; спрямувати на опанування майбутніми вчителями досягнень світової цивілізації в галузі педагогічної науки з урахуванням надбань української педагогічної думки та народної педагогіки, шкільної практики, багатовікових педагогічних традицій українського народу.			
Компетентності	Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у студента мають бути сформовані/закріплені такі компетентності:			

	<i>загальні:</i> – здатність застосовувати знання про основні історичні етапи розвитку педагогіки, освіти та виховання у практичних ситуаціях та визначати тенденції їх подальшого формування; – здатність використовувати досвід видатних теоретиків вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки при вирішенні освітньо-виховних проблемних ситуацій; – здатність удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, на основі аналізу історико-педагогічної спадщини, домагатися морального і фізичного вдосконалення своєї особистості; – здатність діяти соціально відповідально та свідомо в рамках професійної компетенції. <i>спеціальні:</i> – цілісне уявлення про педагогічний процес та аспект професійної підготовки та діяльності вчителя з позицій історико-педагогічного аналізу; – здатність виокремлювати різні форми, методи та прийоми навчання, виховання та соціалізації особистості, що представлені в різних історичних етапах розвитку освіти; – здатність аналізувати, здійснюючи характеристику різних педагогічних теорій, світоглядних позицій їх творців, розуміючи взаємообумовленість розвитку педагогіки та школи щодо суспільного прогресу; – здатність прогнозувати та передбачати основні шляхи подальшого розвитку системи освіти; – спроможність до вдосконалення власного рівня професіоналізму через організацію процесу самопідготовки.
Програмні результати	У результаті опрацювання змісту навчальної дисципліни «Історія педагогіки» (Педагогіка) та включення до основних видів практичних робіт, у студентів <i>формується</i>: здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку педагогічної науки, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та розвитку суспільства, техніки і технологій. У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні <i>знати:</i> – загальні тенденції розвитку педагогіки, освіти та виховання у конкретних історичних періодах розвитку провідних цивілізацій;

	– педагогічні ідеї та погляди представників педагогічної думки України та світу. <i>уміти:</i> – аналізувати та систематизувати процес розвитку освіти і виховання; – здійснювати порівняльний аналіз педагогічних ідей провідних педагогів минулого; – працювати з історико-педагогічною літературою та першоджерелами.
Зміст дисципліни	Розділ 1. Історія школи і педагогіки за кордоном. Тема 1. Історія освіти і педагогічної думки як галузь наукового знання. Предмет, об'єкт, завдання курсу « історія педагогіки». Методологічна основа курсу «Історія педагогіки. Джерельна основа курсу «Історія педагогіки. Тема 2. Зародження педагогічної думки на ранніх етапах розвитку людства. Виховання у первіснообщинному суспільстві. Зародження виховання як особливого виду діяльності. Виникнення сім'ї. Виховання дітей у сім'ї. Поява організованих форм виховання. Методи виховання. Виховання за часів матриархату. Ініціації. Громадський характер виховання у первісному суспільстві. Тема 3. Виховання, школа та зародження педагогічної думки в рабовласницькому суспільстві. Тема 3.1 Виникнення, становлення, розвиток виховання і навчання в країнах Стародавнього Сходу. Виникнення, становлення і розвиток шкіл у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Індія, Китай, країни Міжріччя). Класичні книги китайської освіченості. Вплив Конфуція і його послідовників на розвиток педагогічної думки. Тема 3.2 Школа, виховання і педагогічна думка в Античному світі. Теорія і практика античного виховання: Спартанська та Афінська системи виховання. Зародження педагогічних термінів, понять. Педагогічні ідеї Сократа, Платона, Арістотеля, Демокріта. Становлення Римської системи виховання в VI-I ст. до н.е. Типи шкіл. Педагогічні погляди М. Квінтіліана. Ідеї Сенеки про мораль. Тема 4. Виховання, школа та педагогічна думка феодального суспільства. Становий характер виховання. Типи шкіл Західної Європи. Церковні школи (монастирські, соборні, парафіяльні). Схоластичне навчання. Цехові та гільдійські школи. Виховання рицарів. Поява та розвиток університетів. Тема 5. Виховання, школа й педагогічна думка в середньовічній Європі, в епоху Відродження і Реформації. Соціально-економічні, політичні та ідеологічні умови розвитку педагогіки в пізньому Середньовіччі. Загальна характеристика педагогічної думки епохи Відродження. Система виховання та освіти в країнах Європи. Типи шкіл. Система рицарського виховання. Середньовічні університети. Зародження гуманістичної педагогіки. Модель ідеологічної освіти у творчості Т.Мора, Т.Кампалелли, Ф.Рабле. Педагогічні погляди

діячів Реформації. Розвиток виховання, національного шкільництва в епоху Реформації. Єзуїтське виховання, його особливості.

Тема 6. Освітня діяльність та педагогічні погляди представників західноєвропейської педагогічної науки XVII – XIX ст.

Тема 6.1 Педагогічна система Я.А. Коменського.

Педагогічна концепція Я.А. Коменського. Мета виховання. Принцип природовідповідності виховання. Дидактичні погляди («Велика дидактика»): цілі й зміст навчання за системою шкіл; система принципів та методи навчання; організація процесу навчання (поняття навчального року, класно-урочна система). Моральне виховання. Навчальні книги Я.А. Коменського. Місце вчителя у суспільстві, вимоги до нього. Значення педагогічної спадщини Я.А. Коменського для наступного розвитку педагогіки й школи.

Тема 6.2 Педагогічна думка і школа в Англії у XVII-XVIII ст.

Педагогічні погляди Джона Локка.

Характеристика шкільної справи в Англії у XVII ст. Життя і філософсько-педагогічні погляди Джона Локка. Теорія «виховання джентльмена» Джона Локка. Дж. Локк про фактори розвитку особистості, роль виховання. Система фізичного виховання. Зміст морального, розумового виховання. Дж. Локк про значення дитячої праці. Педагогічні погляди діячів англійського Просвітництва та просвітників у Німеччині.

Тема 7. Педагогічна думка епохи Просвітництва.

Тема 7.1 Педагогічні ідеї К.А. Гельвеція та Д. Дідро.

Педагогічні ідеї французьких просвітителів К.А. Гельвеція та Д. Дідро. Фактори виховання. Громадський характер освіти. Поняття світської школи.

Тема 7.2 Педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо.

Основні тенденції розвитку філософсько-педагогічної думки французького Просвітництва. Педагогічна концепція Ж.-Ж. Руссо: філософське підґрунтя педагогічних поглядів Ж.-Ж. Руссо; теорія вільного виховання; природовідповідне виховання; вікова періодизація і зміст виховання. Суперечності в педагогічних поглядах Ж.-Ж. Руссо.

Тема 7.3 Педагогічні ідеї та освітня діяльність німецьких педагогів-філантропістів (к. XVIII ст.)

Педагогічні погляди Й.Г. Базедова, Х. Зальцмана. Організація філантропів. Неогуманізм у Німеччині (В. Гумбольдт).

Тема 7.4 Педагогічна теорія Й.Г. Песталоцці.

Педагогічна думка і школа в період Французької буржуазної революції поч. XVIII ст. Життя та педагогічна діяльність Й.Г. Песталоцці. Ідея поєднання навчання з продуктивною працею. Теорія елементарної освіти. Характеристика розумової, моральної, фізичної, трудової освіти. Принцип природовідповідності. Методика початкового навчання дітей. Значення літературно-педагогічної спадщини Й.Г. Песталоцці для розвитку світової педагогічної думки.

Тема 7.5 Школа і педагогіка в країнах Західної Європи та США у XIX ст.

Соціально-економічні та ідеологічні умови розвитку освіти у XIX ст. Педагогічні ідеї у філософії. Педагогічна теорія Й.Ф. Гербарта. Життя та педагогічна діяльність А. Дістервега. Ідея виховального та розвивального навчання. Обґрунтування

принципу природовідповідності, культоровідповідності, самодіяльності. Питання дидактики. Вимоги до вчителя. Загальні тенденції розвитку шкільної справи у XIX ст.

Тема 8. Поява масової школи у XIX ст.

Становлення державних систем освіти, поява державних навчальних планів і програм, бальної системи оцінок. Фронтальний метод навчання. Класно-урочна система. Поява учительства як масової професії.

Тема 9. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн наприкінці XIX-XX ст.

Теорія соціального (громадського) виховання (П. Наторп). Теорія трудової школи (Г. Кершенштейнер). Вільне виховання (М. Монтесорі). Нові школи. Експериментальна педагогіка (В. Лай, Е. Мейман). Прагматична педагогіка (Д. Дьюї). Ідея педоцентризму, соціального виховання. Пошук нових методів навчання.

Тема 10. Сучасні тенденції розвитку освіти у світі.

Загальні тенденції та умови розвитку сучасної педагогіки. Основні напрями розвитку педагогічної думки. Практика шкільного навчання і виховання на сучасному етапі. Загальні тенденції реформування навчання та виховання.

Розділ 2. Історія педагогічної думки й освіти України.

Тема 11. Народньо-педагогічні уявлення східних слов'ян (VI – XIII ст.).

Роль сім'ї у вихованні дитини. Вікові періоди та зміст виховання дітей. Зв'язок виховання з природним середовищем, трудовою діяльністю дітей, особливостями світосприймання східних слов'ян. Роль усної народної творчості, обрядовості у вихованні. Ігри та іграшки дітей давніх слов'ян.

Тема 12. Освіта та педагогічна думка Давньої Русі (X-XIII ст.).

Школи «книжного вчення». Монастирські школи. Школи грамоти. Зміст та методи навчання. Вчитель в давній Русі. Навчальні книги. Пам'ятки педагогічного змісту («Ізборники» Святослава; «Бджола»). «Повчання...» Володимира Мономаха.

Тема 13. Освіта та педагогічна думка України XIV – першої половини XVII ст.

Становище освіти. Вплив Литви і Польщі на стан освіти. Київський гурток вчених. Перші українські гуманісти Ю. Котермак (Дрогобич) та Павло Русин.

Тема 13.1 Виникнення і розвиток братських шкіл в Україні.

Впровадження елементів класно-урочної системи. Вимоги до вчителя. Єзуїтські школи в Україні, особливості навчання і виховання. Значення братських шкіл для розвитку освіти й культури в Україні. Статути братських шкіл. Перші друковані навчальні посібники.

Тема 13.2 Перші українські академії.

Острозька слов'яно-греко-латинська академія. Поява Києво-Могилянської колегії. Зміст навчання в школах вищого рівня. Освітня діяльність та педагогічні ідеї К. Ставровецького, Л. Зизанія, І. Борецького, З. Копистенського, І. Вишенського. Пам'ятки педагогічної думки: «Про виховання чад...» (1609 р.), «Громадянство звичаїв дитячих» Є. Славинецького, «Обід душевний» і «Вечеря душевна» С. Полоцького.

Тема 14. Освіта й педагогічна думка України II пол.XVII–XVIII ст.

Освіта на Лівобережжі і Слобожанщині. Типи шкіл та зміст навчання. Переяславський, Чернігівський, Харківський колегіуми.

Києво-Могилянська академія як освітній, науковий, культурний центр східнослов'янського православного світу. Зміст і методи навчання. Склад студентів і професорів. Становище освіти в Правобережній Україні.

Тема 14.1 Просвітницька діяльність і педагогічні погляди Г.С. Сковороди та Ф. Прокоповича.

Вчення Г. Сковороди про самопізнання людини та перетворення її серця, принцип природовідповідності, ідея «спорідненої» праці. Моральне, розумове виховання. Вимоги до вчителя. Роль Г. Сковороди в розвитку української національної культури .

Просвітницька діяльність Ф. Прокоповича.

Тема 14.2 Українська козацька педагогіка.

Система козацького виховання молоді (XVI – XVIII ст.) Типи козацьких шкіл. Зміст і шляхи фізичного, розумового, морального виховання молоді на Січі.

Тема 15. Освіта, виховання та педагогічна думка України XIX ст.

Освітні реформи царизму (1804, 1828). Створення державної системи освіти. Парафіяльні, повітові училища, гімназії. Харківський (1804), Київський (1834) університети. Зміст та методи навчання. Перші просвітницькі організації в Україні («Вільне товариство заснування училищ взаємного навчання», «Кирило-Мефодіївське товариство», «Руська трійця»).

Тема 15.1 Просвітницька діяльність і педагогічні погляди О. Духновича.

Ідеї народності в спадщині О.Духновича. Родинне виховання, роль батьків. Принцип природовідповідності. Організація навчального процесу. Перший в Україні підручник з педагогіки. «Народна педагогія на користь училищ та учителів сільських» – перший підручник з педагогіки українського автора.

Тема 15.2 Педагогічні погляди М.І. Пирогова.

Науково-педагогічна діяльність М.І.Пирогова в Одеському та Київському навчальних округах. Ідея загальнолюдського виховання («Питання життя»). Зв'язок школи з життям. Зміст і методи навчання. Кодекс правил про вчинки та покарання. Організація недільних шкіл. Проблеми вищої школи.

Тема 15.3 Педагогічна теорія К.Д. Ушинського.

Педагогіка як наука і мистецтво виховання. «Людина як предмет виховання». Дидактичні погляди К.Д.Ушинського. Навчальні книги для дітей початкової школи. Ідея народності виховання. Проблеми підготовки вчителя.

Тема 15.4 Освітня діяльність та педагогічні погляди Б. Грінченка, Т. Лубенця, І. Франка, Лесі Українки, С. Русової.

Просвітницька та педагогічна діяльність С.Русової. Організація першого українського дитсадка, принципи його побудови. Мета й завдання виховання. Особливості формування дитячого «Я», індивідуальної самосвідомості та ціннісних орієнтацій. Виховання творчої особистості. С. Русова про систему М. Монтесорі, діяльність П. Лесгафта. Особа педагога, вимоги до вчителя. Педагогічні погляди Б. Грінченка, Т. Лубенця, І. Франка, Лесі Українки

Тема 15.5 Освітня діяльність та педагогічні погляди М.О. Корфа, Х.Д. Алчевської.

Діяльність М.О.Корфа в галузі земської освіти. Внесок Корфа в розвиток методики початкового навчання. Навчальні посібники Корфа для вчителів та учнів початкової школи. Внесок

Х.Д. Алчевської в розвиток жіночої освіти в Україні. Діяльність Харківської жіночої недільної школи.

Тема 16. Освіта та педагогічна думка в Україні в XX ст.

Стан освіти на початку XX століття. Боротьба за демократизацію освіти. Педагогічні з'їзди. Освіта в Україні в 1917-1920 рр. Освітня політика уряду УНР, Гетьманату, Директорії, більшовицького уряду. Принципи освіти. Реформування освіти. Перетворення в освітній галузі в 20-і рр. Система освіти в Україні. «Декларація про соціальне виховання». Навчальні програми. Комплексні програми. Методи навчання. Педологія. Пошуки нових методів навчання і виховання. Освіта в Україні в 30-і роки. Перехід до класно-урочної системи, предметного планування. Обов'язковість початкового навчання.

Тема 16.1 Українська школа й педагогіка між двома світовими війнами. Педагогічна система А.С. Макаренка.

Українське шкільництво й педагогіка (1918-1939 рр.) Реформування змісту шкільної освіти. Педагогічна діяльність А.С. Макаренка. Теорія дитячого колективу в працях А.С. Макаренка. Методологічні проблеми теорії та методики виховання. Зміст трудового виховання і зв'язок його з продуктивною працею. Інтеграція педагогічних вимог і розвиток особистості. А.С. Макаренко про проблеми сімейного виховання. А.С. Макаренко про педагогічну майстерність. Сучасні наукові погляди на спадщину А.С. Макаренка.

Тема 17. Освіта і педагогічна думка в Україні після другої світової війни. Стан розвитку школи, освіти й педагогіки України в 50-90 роки.

Особливості шкільного життя в післявоєнний період. Уведення загального семирічного навчання (1949 р.). Закон про школу (1958 р.) Обов'язкова загальна освіта. Реформа школи 1984 року Труднощі в розвитку школи, педагогічної науки. Роль педагогів-новаторів, педагогіки співробітництва в демократизації і гуманізації шкільного життя.

Тема 17.1. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського.

Життя і науково-педагогічна діяльність В.О. Сухомлинського. Філософсько-педагогічна доктрина В.О. Сухомлинського. Принцип природо відповідності у теорії В.О. Сухомлинського. Шляхи формування всебічно розвиненої особистості у творчій спадщині В.О. Сухомлинського. Вимоги до школи і вчителя у творчості В.О. Сухомлинського. Павліська школа: організаційне становлення навчально-виховного процесу. Народна педагогіка В.О. Сухомлинського. Виховання громадянина. Розумовий та моральний розвиток. Система трудового виховання. Дидактика В.О. Сухомлинського. Значення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського для сучасної школи.

Тема 18. Сучасні тенденції розвитку освіти та педагогічної думки в Україні.

Розвиток освіти та педагогічної думки в незалежній Україні. Перспективи розвитку української освіти та педагогіки у XX ст.

Критерії оцінювання роботи студентів

Критерії оцінювання роботи студента на занятті
«Відмінно» – досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь

на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.

«Добре» – відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо виваженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.

«Задовільно» – відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилення на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.

«Незадовільно» – студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Оцінювання навчальних досягнень студентів за виконання індивідуальних творчих завдань відбувається за допомогою такої шкали:

«Відмінно» – завдання виконане повністю самостійно, у повному обсязі, акуратно. Представлені основні педагогічні ідеї, які підтверджені цитатами з твору. Робота оформлена згідно вимог. Під час захисту студент вільно орієнтується у матеріалі.

«Добре» – завдання виконане повністю самостійно, у повному обсязі. Виокремлено значну кількість педагогічних ідей, більшість з яких підтверджені цитатами з твору. Наявні деякі неточності у змісті, робота містить деякі орфографічні чи стилістичні помилки. Оформлена згідно вимог. Під час захисту студент вільно орієнтується у матеріалі.

«Задовільно» – завдання виконане самостійно.

	Представлені педагогічні ідеї мають епізодичний характер, деякі з них підтверджені цитатами з твору. Загальний зміст роботи недостатньо структурований. В оформленні роботи є певні недоліки. Під час захисту студент допускає помилки змістовного характеру. «Незадовільно» – завдання виконане фрагментарно, нашвидку. Відсутня організаційна структура. Фактично не виокремлено педагогічних ідей та цитат, що їх підтверджують. Наявні грубі фактичні помилки чи незрозумілості. Не здійснено публічний захист виконаного завдання. Контрольна робота проводиться в кінці вивчення курсу. Тривалість виконання контрольних завдань не перевищує двох академічних годин. Форма її проведення – письмова, що оцінюється на «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Критерії оцінювання контрольної роботи (КР): «відмінно» – повна, систематизована відповідь на усі запитання КР, з використанням творчого підходу і умінь пов'язувати теоретичні аспекти курсу з практикою; «добре» – повна, систематизована відповідь на усі запитання КР, трапляються незначні фактичні неточності, з епізодичними огріхами у формулюванні понять; «задовільно» – не всі завдання КР виконані в повному обсязі, трапляються значні помилки щодо змісту та структурування роботи. В оформленні роботи є певні недоліки; «незадовільно» – робота виконана фрагментарно, нашвидку. Допущені грубі помилки щодо змісту роботи. В оформленні є певні недоліки. Підсумковий (семестровий) контроль з дисципліни «Педагогіка» (Історія педагогіки) здійснюється у вигляді складання усного екзамену.
Політика курсу	Політика курсу спрямована на розвиток уміння вирішувати практичні проблеми, вміння працювати у команді та індивідуально, вміння приймати виважені рішення, налагоджувати доброзичливі стосунки у колективі, вміння попереджувати та вирішувати конфліктні ситуації, вміння презентувати результати професійної діяльності, планувати робочий та особистий час, вчасно розв'язувати поставлені завдання. Під час семінарських занять створюється творчий простір для формування практичних умінь і навичок роботи у соціумі, максимального розкриття потенціалу і творчих здібностей кожного.

	На заняттях обов'язковим є дотримання правил роботи у групі, шанобливе ставлення до поглядів колег, налаштованість на співпрацю, взаємодопомогу, роботу у команді. На заняттях вітаються прояви творчості та індивідуальний підхід. При оцінюванні враховується активність роботи на заняттях, теоретична підготовка, виконання практичних завдань та завдань для самостійної роботи. Всі види робіт доцільно виконувати у визначений викладачем та узгоджений зі студентами термін. Пропущені заняття необхідно відпрацьовувати протягом 2 тижнів (за умови неможливості виконання в означений термін із поважної причини, строки відпрацювання оговорюються індивідуально). При виконанні всіх завдань і видів контролю курсу варто дотримуватись академічної доброчесності.
Інформаційне забезпечення	Українські підручники онлайн – http://pidruchniki.ws Нац. бібліотека України ім. І. І. Вернадського www.nbuv.gov.ua; ОУНБ ім. Д. І. Чижевського http://library.kr.ua/ Методичне забезпечення включає: опорні конспекти лекцій, Інтернет-сайти (www.osvita.org; o-svit.iatp.org.ua; edu.ukrsat.com); підручники (посібники), зазначені у інформаційних пакетах до семінарських занять; нормативні документи; список рекомендованої до курсу літератури.
Матеріально-технічне забезпечення	Наукова література: 1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник. К.: Либідь, 2006. 424 с. 2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія: навч. посібник. К.: Либідь, 1998. 3. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Вид 2-е, перероб., доп. К.: Академвидав, 2007. 616 с. 4. Грушевський М.С. Історія України-Русі. К.: Наукова думка, 1992. Т. 1-3. 5. Гусев В.І. Історія західно-європейської філософії XV-XVII ст. Курс лекцій. К.: Либідь, 1994. 6. История педагогики / Под ред. А.И. Пискунова. М., 1977. 7. История педагогики / Под. Ред. М.Ф. Шабаевой. М., 1981. 8. Історія педагогіки / За ред. М.С. Гриценка. К., 1973. 9. Історія педагогіки. Частина І. Історія зарубіжної педагогіки (навч.-метод, посібник) / Т.С. Гаміна, А.Б. Рацул, А.Л. Турчак / За ред. А.Б. Рацула. Кіровоград, 2003. 10. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.:

Учеб.пособ. для педагог, учеб, заведений / Под ред. акад. РАО А.И. Пискунова. 2-е изд., испр. и доп. М., 2005. 512 с.

11. Кирпач А.З. Історія народної освіти Запорозьких козаків. К., 1993.
12. Константинов К.А., Медынский Е.Н., Шабасева М.Ф. История педагогики. М., 1952.
13. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Губко О.Т. Українська козацька педагогіка і духовність. Умань, 1995.
14. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
15. Любар О.О. Хрестоматія з історії Української школи і педагогіки. К.: Знання, 2003.
16. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти: навч. посібник. К.: Майстр-8, 1996.
17. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки. К.: Знання, 2003. 449 с.
18. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. К.: Вікар, 2003. 335 с.
19. Медянский С. Братські школи України і Білорусії в XVI- XVII ст. К., 1958.
20. Мельничук О.С. Історія педагогіки України: навч. посібник Кіровоград, 1998. 169 с.
21. Нариси історії українського шкільництва. Навч. посібник / О.В. Сухомлинська та ін.: За ред. О.В. Сухомлинської. К.: Заповіт, 1996.
22. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / Під заг. ред. А.М. Бойко. К.: ВД «Професіонал», 2004. 576 с
23. Радул О. Історія педагогіки України Х-XVII століть: Персоналії. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. 238 с
24. Рацул А.Б., Радул О.С., Рацул О.А. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник. Кіровоград: КДПУ ім.. В.Винниченка, 2008. 352.
25. Розвиток народної освіти і педагог, думки на Україні / Під ред. М.Д. Ярмаченка. К., 1991.
26. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник. К.: Центр навч. літератури, 2003. 308 с
27. Федоренко Д.Т. Школа і освіта Запорізької Січі. Кривий Ріг, 1990.
28. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Академія, 2000.